

٩٧٩٠٤

دانشگاه پیام نور

دانشکده‌ی علوم انسانی

گروه زبان‌شناسی و زبان انگلیسی

دانشگاه پیام نور - کتابخانه مرکزی	
بخش کتابخانه مرکزی	
شماره ثبت	P
شماره کتاب	724
تاریخ ثبت	۸۵/۱۲/۱۴

پایان‌نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

بررسی روابط مفهومی در واژگان فارسی از منظر زبان‌شناسی شناختی در

گفتار نوجوانان ۱۲ تا ۱۴ ساله‌ی زنجان

مؤلف:

حمید خالسی

استاد راهنما:

دکتر مهدی سمائی

استاد مشاور:

دکتر بلقیس روشن

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۱

آذر ۱۳۸۵

۹۷۹۰۴

دانشگاه پیام نور

دانشکده‌ی علوم انسانی
گروه زبان‌شناسی و زبان انگلیسی

پایان‌نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

بررسی روابط مفهومی در واژگان فارسی از منظر زبان‌شناسی شناختی در
گفتار نوجوانان ۱۲ تا ۱۴ ساله‌ی زنجان

مؤلف:

حمید خالصی

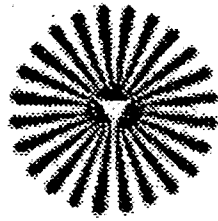
استاد راهنما:

دکتر مهدی سمائی

استاد مشاور:

دکتر بلقیس روشن

آذر ۱۳۸۵

دانشگاه پیام نور

تصویب نامه

پایان نامه تحت عنوان

بررسی روابط مفهومی در واژگان فارسی از منظر زبان شناسی شناختی در گفتار نوجوانان

۱۲ تا ۱۳ ساله زنجان

که توسط آقای/خانم حمید خالصی تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است ، مورد تأیید می باشد.

تاریخ دفاع : ۱۹ / ۱۰ / ۸۵

نمره:

۱۹۱۵
نوزده دهم

درجه: عالی

اعضای هیات داوران

نام و نام خانوادگی :	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- جناب آقای دکتر سید مهدی سمائی	استاد راهنما	استاد	
۲- خانم دکتر بلقیس روشن	استاد مشاور	استاد	
۳- خانم دکتر آریتا افراشی	استاد داور	استاد	
۴- خانم دکتر بلقیس روشن	مدیر گروه	استاد	

تقديم به:

پدر و مادر مهربانه

و همسر عزیزه

تقدیر و تشکر

ایزد منان را خالصانه شکر گزارم که توفیق عنایت فرمود گامی دیگر در جهت ارتقاء تحصیلی بردارم. بر خود لازم می‌دانم از پدر و مادر مهربانم و از همسر عزیزم که در دوران تحصیل یار و یاور من بوده‌اند، صمیمانه تشکر کنم. از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر مهدی سمائی که از راهنمایی‌های ارزشمند ایشان بهره‌های فراوان بردم، بی‌نهایت سپاس‌گزاری می‌کنم.

از استاد ارجمند سرکار خانم دکتر بلقیس روشن که مشاور محترم اینجانب بودند و با در اختیار گذاشتن رساله‌ی دکتری خود، رهنمودهای بسیار جالبی در جهت بهبود کیفی این تحقیق ارائه نمودند، مراتب قدردانی خود را ابراز دارم. از استاد بزرگوار سرکار خانم دکتر آریتا افراشی که زحمت مطالعه و داوری این پایان‌نامه را متقبل شدند، کمال تشکر و امتنان را دارم.

از استاد با فضیلت جناب آقای دکتر کورش صفوی که از قلم توانایش سودهای بسیار بردم، سپاسگزارم. از همکار گرامی جناب آقای شهرام اسکندری پور که به عنوان مشاور آماری زحمات فراوانی متحمل گشتند، تقدیر و تشکر می‌کنم.

از کلیه‌ی سروران در واحد شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان زنجان به خاطر حمایت‌های مادی و معنوی‌شان در جهت بهبود سطح کیفی این تحقیق قدردانی می‌کنم.

در پایان از کلیه‌ی همکارانی که در اجرای پرسشنامه و از دانش آموزشی که با پاسخگویی دقیق به پرسش‌های پرسش‌نامه، با اینجانب مساعدت و همکاری نمودند، از صمیم قلب ممنون و متشکرم.

حمید فالصی

آذر ۱۳۸۵

فصل اول : طرح تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- بیان مسأله.....
۴	۳-۱- پرسش های تحقیق.....
۴	۴-۱- فرضیه های تحقیق.....
۴	۵-۱- اهداف تحقیق.....
۵	۶-۱- سابقه و ضرورت تحقیق.....
۶	۷-۱- روش تحقیق.....
۷	۸-۱- محدودیت های تحقیق.....
۷	۹-۱- کاربردهای تحقیق.....
۸	۱۰-۱- تعریف عملیاتی.....
۱۰	۱۱-۱- تعریف مفهومی.....

فصل دوم: پیشینه ی نظری

۱۳	۱-۲- مقدمه.....
۱۳	۲-۲- نشانه شناسی و زبان شناسی.....
۱۴	۱-۲-۲- ماهیت «نشانه های زبانی».....
۱۵	۲-۲-۲- تحلیل نشانه شناختی.....
۱۷	۳-۲- معنی شناسی.....
۱۷	۱-۳-۲- پیش زمینه.....
۱۸	۲-۳-۲- انواع معنی شناسی.....
۲۰	۳-۳-۲- معنی زبانی و معنی دایره المعارف وار.....
۲۰	۴-۳-۲- واحد معنی.....
۲۲	۵-۳-۲- معنی شناسی واژگانی.....

۲۳	..... ۲-۳-۶- سه رابطه‌ی مفهومی در سطح واژه
۲۳	..... ۲-۶-۱- شمول معنایی
۲۴	..... ۲-۶-۲- جزء واژگی
۲۵	..... ۲-۶-۲- عضو واژگی
۲۶	..... ۲-۳-۷- حوزه‌های معنایی
۲۷	..... ۲-۷-۱- واحدهای هم حوزه
۲۸	..... ۲-۷-۲- باهم‌آیی در حوزه‌های معنایی
۲۸	..... ۲-۷-۲- محدودیت‌های گزینشی
۲۹	..... ۲-۳-۸- مؤلفه‌های معنایی
۳۰	..... ۲-۸-۱- تحلیل مؤلفه‌ای
۳۳	..... ۲-۸-۲- فرضیه‌ی معنایی کتز
۳۶	..... ۲-۸-۱- فرهنگ لغت
۳۹	..... ۲-۸-۲- قواعد خوانش
۴۱	..... ۲-۸-۲- فرضیه‌ی معنایی جکندوف
۴۴	..... ۲-۸-۴- اشکالات ناشی از طرح مؤلفه‌های معنایی
۴۶	..... ۲-۴- معنا شناسی شناختی
۴۷	..... ۲-۴-۱- طرح چند اصل بنیادین در زبان شناسی شناختی
۴۹	..... ۲-۴-۲- مبانی نگرش به معنی شناسی شناختی
۵۰	..... ۲-۴-۳- استعاره
۵۰	..... ۲-۴-۱- استعاره در معنی‌شناسی شناختی
۵۱	..... ۲-۴-۲- مختصات استعاره
۵۳	..... ۲-۴-۲- استعاره و کنایه
۵۶	..... ۲-۴-۴- طرح‌واره‌های تصویری
۵۶	..... ۲-۴-۱- طرح‌واره‌های حجمی

صفحه	عنوان
۵۷	۲-۴-۴-۲- طرح واره‌های حرکتی.....
۵۹	۲-۴-۴-۲- طرح واره‌های قدرتی.....
۶۰	۲-۴-۵- فضاهای ذهنی.....
۶۱	۲-۴-۵-۱- ارتباط بین فضاهای ذهنی.....
۶۵	۲-۴-۵-۲- تیرگی ارجاعی.....
۶۷	۲-۴-۵-۲- پیش‌انگاری.....

فصل سوم : روش تحقیق

۷۰	۳-۱- مقدمه.....
۷۰	۳-۲- روش تحقیق.....
۷۱	۳-۳- جامعه‌ی تحقیق.....
۷۴	۳-۴- جامعه‌ی آماری.....
۷۵	۳-۵- نمونه‌ی آماری.....
۷۸	۳-۶- گردآوری داده‌ها.....

فصل چهارم : تحلیل داده‌ها

۸۸	۴-۱- مقدمه.....
۸۸	۴-۲- طبقه‌بندی داده‌ها.....
۸۸	۴-۲-۱- گزیده‌ی اول: واحد معنی.....
۸۹	۴-۲-۲- گزیده‌ی دوم: فرهنگ و معنی دایره‌المعارف‌وار.....
۸۹	۴-۲-۳- گزیده‌ی سوم: نشانه‌های زبانی.....
۸۹	۴-۲-۴- گزیده‌ی چهارم: شناخت جزء واژگی و فضاهای ذهنی.....
۹۰	۴-۲-۵- گزیده‌ی پنجم: شناخت جزء واژگی و سبک گفتار.....

۹۰	..... ۶-۲-۴ گزیده‌ی ششم: شناخت جزء وازگی و حوزه‌های معنایی
۹۰	..... ۷-۲-۴ گزیده‌ی هفتم: شناخت جزء وازگی و شمول معنایی
۹۱	..... ۸-۲-۴ گزیده‌ی هشتم: شناخت شمول معنایی و تداخل صورت در معنی
۹۱	..... ۹-۲-۴ گزیده‌ی نهم: شمول معنایی و حوزه‌های معنایی
۹۱	..... ۱۰-۲-۴ گزیده‌ی دهم: باهم آبی
۹۱	..... ۱۱-۲-۴ گزیده‌ی یازدهم: نمونه‌های اصلی
۹۲	..... ۱۲-۲-۴ گزیده‌ی دوازدهم: استعاره
۹۲	..... ۱۳-۲-۴ گزیده‌ی سیزدهم: طرح‌واره‌های حجمی
۹۲	..... ۱۴-۲-۴ گزیده‌ی چهاردهم: فضاسازی و اصل بهینه‌سازی
۹۳	..... ۱۵-۲-۴ گزیده‌ی پانزدهم: ایهام در فضای ذهنی
۹۳	..... ۳-۴ تحلیل توصیفی گزیده‌ها
۱۰۳	..... ۴-۴ تحلیل استنباطی گزیده‌ها
۱۰۴	..... ۱-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد پسران ۱۲ ساله و دختران ۱۲ ساله
۱۰۶	..... ۲-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد پسران ۱۳ ساله و دختران ۱۳ ساله
۱۰۸	..... ۳-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد پسران ۱۴ ساله و دختران ۱۴ ساله
۱۱۰	..... ۴-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد کلیه پسران و کلیه دختران
۱۱۳	..... ۵-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد پسران ۱۲ ساله، پسران ۱۳ ساله و پسران ۱۴ ساله
۱۱۸	..... ۶-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد دختران ۱۲ ساله، دختران ۱۳ ساله و دختران ۱۴ ساله
۱۲۳	..... ۷-۴-۴ مقایسه‌ی عملکرد کلیه‌ی ۱۲ ساله‌ها، کلیه‌ی ۱۳ ساله‌ها و کلیه‌ی ۱۴ ساله‌ها

فصل پنجم: نتیجه‌گیری‌ها، دستاوردها و چشم‌اندازها

۱۲۷	..... ۱-۵ مقدمه
۱۲۷	..... ۲-۵ نتیجه‌گیری‌ها
۱۲۸	..... ۳-۵ دستاوردها

صفحه	عنوان
۱۲۹	۴-۵- چشم اندازها.....

منابع و مآخذ

۱۳۳	الف - منابع فارسی.....
۱۳۶	ب - منابع انگلیسی.....
۱۴۰	ج - منابع اینترنتی.....

پیوست ها

۱۴۳	پیوست ۱ - نمونه ای از پرسش نامه.....
۱۴۶	پیوست ۲ - نمونه ای از پاسخ نامه.....
۱۴۷	پیوست ۳ - نمونه ای از برگه های جمع بندی.....
۱۴۸	پیوست ۴ - نقشه ها.....

واژه نامه ها

۱۵۱	الف - واژه نامه ی فارسی به انگلیسی.....
۱۵۸	ب - واژه نامه ی انگلیسی به فارسی.....

۷۴	جدول ۱-۳- آمار دوره راهنمایی شهری و روستایی (بجز بزرگسال)
۷۴	جدول ۲-۳- آمار دوره راهنمایی روستایی (بجز بزرگسال)
۷۵	جدول ۳-۳- نمونه‌ی آماری به دست آمده طبق جامعه‌ی آماری
۷۶	جدول ۴-۳- تعداد و نمونه‌ی آماری به تفکیک سن و جنس در مناطق شهری و روستایی
۷۷	جدول ۵-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی انگوران
۷۷	جدول ۶-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی بزینه‌رود
۷۸	جدول ۷-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی خرمدره
۷۸	جدول ۸-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در ناحیه‌ی ۲ زنجان
۷۹	جدول ۹-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی زنجانرود
۷۹	جدول ۹-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی زنجانرود
۸۰	جدول ۱۰-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی سجاجسرود
۸۰	جدول ۱۱-۳- تعداد پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی طارم
۸۱	جدول ۱۲-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی انگوران
۸۱	جدول ۱۳-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی بزینه‌رود
۸۲	جدول ۱۴-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی خرمدره
۸۲	جدول ۱۵-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در ناحیه‌ی ۲ زنجان
۸۳	جدول ۱۶-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی زنجانرود
۸۳	جدول ۱۷-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی سجاجسرود
۸۴	جدول ۱۸-۳- پاسخ‌های صحیح برای هر سؤال و میانگین آن‌ها به تفکیک سن و جنس در منطقه‌ی طارم
۸۴	جدول ۱۹-۳- میانگین‌های مربوط به هر منطقه و کل مناطق به تفکیک سن و جنس
۸۴	جدول ۲۰-۳- میانگین‌های مرکب مربوط به هر منطقه و کل مناطق به تفکیک سن و جنس
۹۲	جدول ۱-۴- انگزیده‌ی اول: واحد معنی
۹۲	جدول ۲-۴- گزیده‌ی دوم: فرهنگ و معنی دایره‌المعارف وار
۹۳	جدول ۳-۴- گزیده‌ی سوم: نشانه‌های زبانی
۹۳	جدول ۴-۴- گزیده‌ی چهارم: شناخت جزء واژگی و فضاهای ذهنی
۹۴	جدول ۵-۴- گزیده‌ی پنجم: شناخت جزء واژگی و سبک گفتار
۹۴	جدول ۶-۴- گزیده‌ی ششم: شناخت جزء واژگی و حوزه‌های معنایی
۹۵	جدول ۷-۴- گزیده‌ی هفتم: شناخت جزء واژه‌گی و شمول معنایی
۹۵	جدول ۸-۴- گزیده‌ی هشتم: شناخت شمول معنایی و تداخل صورت در معنی
۹۶	جدول ۹-۴- گزیده‌ی نهم: شمول معنایی و حوزه‌های معنایی
۹۶	جدول ۱۰-۴- گزیده‌ی دهم: با هم آبی
۹۷	جدول ۱۱-۴- گزیده‌ی یازدهم: نمونه اصلی
۹۷	جدول ۱۲-۴- گزیده‌ی دوازدهم: استعاره
۹۸	جدول ۱۳-۴- گزیده‌ی سیزدهم: طرح واره‌های حجمی
۹۸	جدول ۱۴-۴- گزیده‌ی چهاردهم: فضا سازی و اصل بینه سازی
۹۹	جدول ۱۵-۴- گزیده‌ی پانزدهم: فضا سازی و اصل بینه سازی
۹۹	جدول ۱۶-۴- کلیه‌ی گزیده‌ها
۱۰۰	جدول ۱۷-۴- میانگین‌های مربوط به هر گزیده و کل گزیده‌ها به تفکیک سن و جنس
۱۰۰	جدول ۱۸-۴- میانگین‌های مرکب مربوط به هر گزیده و کل گزیده‌ها به تفکیک سن و جنس

۱۰۲	جدول ۱۹-۴. جدول آمارهای توصیفی دو گروه پسران ۱۲ ساله و دختران ۱۲ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۰۳	جدول ۲۰-۴. جدول آزمون ۱ برای دو گروه پسران ۱۲ ساله و دختران ۱۲ ساله در گزیده‌های پانزده گانه .....
۱۰۴	جدول ۲۱-۴. جدول آمارهای توصیفی دو گروه پسران ۱۳ ساله و دختران ۱۳ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۰۵	جدول ۲۲-۴. جدول آزمون ۱ برای دو گروه پسران ۱۳ ساله و دختران ۱۳ ساله در گزیده‌های پانزده گانه .....
۱۰۶	جدول ۲۳-۴. جدول آمار توصیفی دو گروه پسران ۱۴ ساله و دختران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه .....
۱۰۷	جدول ۲۴-۴. جدول آزمون ۱ برای دو گروه پسران ۱۴ ساله و دختران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه .....
۱۰۸	جدول ۲۵-۴. جدول آمار توصیفی دو گروه کلیه پسران و کلیه دختران در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۰۹	جدول ۲۶-۴. جدول آزمون ۱ برای دو گروه کلیه پسران و کلیه دختران در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۱	جدول ۲۷-۴. جدول آمارهای توصیفی سه گروه پسران ۱۲ ساله ، پسران ۱۳ ساله و پسران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۲	جدول ۲۸-۴. جدول تحلیل واریانس برای سه گروه پسران ۱۲ ساله ، پسران ۱۳ ساله و پسران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۳	جدول ۲۹-۴. جدول آزمون تعقیبی شیفته (scheffe) بین سه گروه پسران ۱۲ ساله ، پسران ۱۳ ساله و پسران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۴	جدول ۳۰-۴. جدول آمارهای توصیفی سه گروه دختران ۱۲ ساله ، دختران ۱۳ ساله و دختران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۶	جدول ۳۱-۴. جدول تحلیل واریانس (ANOVA) برای سه گروه دختران ۱۲ ساله ، دختران ۱۳ ساله و دختران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۷	جدول ۳۲-۴. جدول آزمون تعقیبی بین سه گروه دختران ۱۲ ساله ، دختران ۱۳ ساله و دختران ۱۴ ساله در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۱۸	جدول ۳۳-۴. جدول آمارهای توصیفی سه گروه کلیه ۱۲ ساله ها ، کلیه ۱۳ ساله ها و کلیه ۱۴ ساله ها در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۲۱	جدول ۳۴-۴. جدول تحلیل واریانس (ANOVA) برای سه گروه کلیه ۱۲ ساله ها ، کلیه ۱۳ ساله ها و کلیه ۱۴ ساله ها در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۲۲	جدول ۳۵-۴. جدول آزمون تعقیبی شیفته بین سه گروه کلیه ۱۲ ساله ها ، کلیه ۱۳ ساله ها و کلیه ۱۴ ساله ها در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۲۳	جدول ۳۶-۴. جدول آزمون تعقیبی شیفته بین سه گروه کلیه ۱۲ ساله ها ، کلیه ۱۳ ساله ها و کلیه ۱۴ ساله ها در گزیده‌های پانزده گانه.....
۱۲۴	جدول ۳۷-۴. جدول آمارهای توصیفی سه گروه کلیه ۱۲ ساله ها ، کلیه ۱۳ ساله ها و کلیه ۱۴ ساله ها در گزیده‌های پانزده گانه.....

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۴	شکل ۱-۲- رابطه‌ی مفهوم و تصور صوتی.....
۱۵	شکل ۲-۲- مدل‌ول و دال.....
۲۳	شکل ۳-۲- شمول معنایی ناهمنام.....
۲۴	شکل ۴-۲- شمول معنایی همنام.....
۲۵	شکل ۵-۲- جزء واژگی.....
۲۶	شکل ۶-۲- عضو واژگی.....
۳۸	شکل ۷-۲- نمودار ساختار مدخل Bachelor.....
۴۰	شکل ۸-۲- نمودار درختی جمله‌ی نمونه.....
۴۳	شکل ۹-۲- نمودار درختی رویداد جمله‌ی نمونه‌ی ۱.....
۴۳	شکل ۱۰-۲- نمودار درختی وضع جمله‌ی نمونه‌ی ۲.....
۴۴	شکل ۱۱-۲- نمودار درختی تبدیل یک رویداد به وضع جمله‌ی نمونه‌ی ۳.....
۵۶	شکل ۱۲-۲- طرح‌واره‌ی حجمی.....
۵۸	شکل ۱۳-۲- طرح‌واره‌ی حرکتی.....
۵۹	شکل ۱۴-۲- طرح‌واره‌ی قدرتی نوع اول.....
۵۹	شکل ۱۵-۲- طرح‌واره‌ی قدرتی نوع دوم.....
۶۰	شکل ۱۶-۲- طرح‌واره‌ی قدرتی نوع سوم.....
۶۲	شکل ۱۷-۲- نمونه‌ای بر فضاهای ذهنی.....
۶۴	شکل ۱۸-۲- اصل دستیابی.....
۶۶	شکل ۱۹-۲- خوانش شفاف.....
۶۶	شکل ۲۰-۲- خوانش شفاف.....
۶۷	شکل ۲۱-۲- خوانش تیره.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۹۲	نمودار ۴-۱- پاسخ صحیح به گزیده‌ی اول بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۲	نمودار ۴-۲- پاسخ صحیح به گزیده‌ی دوم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۳	نمودار ۴-۳- پاسخ صحیح به گزیده‌ی سوم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۳	نمودار ۴-۴- پاسخ صحیح به گزیده‌ی چهارم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۴	نمودار ۴-۵- پاسخ صحیح به گزیده‌ی پنجم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۴	نمودار ۴-۶- پاسخ صحیح به گزیده‌ی ششم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۵	نمودار ۴-۷- پاسخ صحیح به گزیده‌ی هفتم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۵	نمودار ۴-۸- پاسخ صحیح به گزیده‌ی هشتم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۶	نمودار ۴-۹- پاسخ صحیح به گزیده‌ی نهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۶	نمودار ۴-۱۰- پاسخ صحیح به گزیده‌ی دهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۷	نمودار ۴-۱۱- پاسخ صحیح به گزیده‌ی یازدهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۷	نمودار ۴-۱۲- پاسخ صحیح به گزیده‌ی دوازدهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۸	نمودار ۴-۱۳- پاسخ صحیح به گزیده‌ی سیزدهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۸	نمودار ۴-۱۴- پاسخ صحیح به گزیده‌ی چهاردهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۹	نمودار ۴-۱۵- پاسخ صحیح به گزیده‌ی پانزدهم بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....
۹۹	نمودار ۴-۱۶- پاسخ صحیح به کلیه‌ی گزیده‌ها بر اساس سن و جنس در کلیه مناطق.....

چکیده فارسی

اگرچه در مورد مراحل رشد زبانی و تغییرات فرایند رشدی از بدو تولد تا دوران کودکی تحقیقات زیادی صورت گرفته ولی نحوه‌ی بسط و گسترش دانش زبانی در سنین نوجوانی و حتی بزرگسالی اقل‌های جدیدی برای مطالعه‌ی زبان‌شناسی به عنوان بخشی از علم **نشانه‌شناسی** باز می‌گشاید. از آنجا که یکی از بازنمودهای گسترش دانش زبانی، بسط واژگان در ارتباط با دانش واژگانی قبلی محسوب می‌شود، بررسی سه نوع رابطه از **روابط مفهومی واژگانی** (شمول معنایی، جزء واژگی و عضو واژگی) از مهم‌ترین مباحث **معنی‌شناسی زبانی** و **معنی‌شناسی مفهومی** می‌باشد. با توجه به این که در زبان‌شناسی، زاویه‌ی دید به اندازه‌ی موضوع مورد بحث و شاید بیشتر از آن اهمیت دارد، در این تحقیق، زبان در ارتباط با شناخت آدمی از رویکرد زبان‌شناسی شناختی بررسی شده و به «صورت» و «معنی» به یک اندازه توجه می‌گردد. تحقیق حاضر سعی دارد به بررسی روابط مفهومی در واژگان فارسی از منظر **زبان‌شناسی شناختی** در گفتار نوجوانان ۱۴-۱۲ ساله‌ی زنجان پی‌بندد و در پی پاسخ به این سوالات است که آیا میزان شناخت از روابط مفهومی واژگانی مورد نظر در گفتار دختران و پسران هم‌سن یکسان است؟ آیا عملکرد آنها در پاسخ به سوالات پرسش‌نامه با افزایش سن، بهتر می‌باشد؟ و آیا ممکن است شفافیت ساختاری در میزان شناخت آنها تاثیرگذار باشد؟ پایان‌نامه‌ی حاضر شامل پنج فصل می‌باشد: در فصل اول تحت عنوان طرح تحقیق یک شمای کلی از چهارچوب تحقیق ارائه می‌شود. در فصل دوم به پیشینه‌ی نظری تحقیق در موارد نشانه‌شناسی، معنی‌شناسی و شناخت‌گرایی پرداخته می‌شود. در فصل سوم در مورد روش تحقیق توضیحاتی ارائه می‌شود. این تحقیق از نوع پیمایشی است و با استفاده از پرسشنامه‌های چهارگزینه‌ای برای جامعه‌ی آماری نوجوانان دختر و پسر ۱۴-۱۲ ساله‌ی زنجان صورت گرفته است. در فصل چهارم، داده‌ها به دو صورت توصیفی و استنباطی برای کل مناطق انتخاب شده در مورد ۱۵ گزیده، تجزیه و تحلیل می‌گردد. و بالاخره در فصل پنجم از تحلیل‌های انجام شده نتیجه‌گیری می‌شود که در میزان شناخت از روابط مفهومی واژگانی مورد نظر، در گروه‌های دختران و پسران ۱۲ تا ۱۴ سال به لحاظ جنسیت، تفاوت معنی‌داری وجود دارد و در بیشتر موارد عملکرد دختران بهتر از پسران بوده است و همینطور به لحاظ سن نیز همه تفاوتها معنی‌دار است. ولی در تمام موارد لزوماً افزایش سن به معنی عملکرد بهتر نیست. در پایان با توجه به این که گروه‌های مختلف به سوالات روشن و شفاف بهتر از سوالات مبهم پاسخ داده‌اند مشخص می‌شود که شفافیت ساختاری با شناخت روابط مفهومی رابطه‌ای مستقیم دارد.

به نام خدا

نام: حمید

نام خانوادگی: دانشجو: خالصی

عنوان پایان‌نامه: بررسی روابط مفهومی در واژگان فارسی از منظر زبان‌شناسی شناختی در

گفتار نوجوانان ۱۴-۱۲ ساله‌ی زنجانی

استاد راهنما: سید مهدی سمائی

رشته و گرایش: زبان‌شناسی همگانی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

دانشکده: علوم انسانی

دانشگاه: پیام‌نور تهران

تعداد صفحه: ۱۶۵

تاریخ فارغ‌التحصیلی: آذر ۱۳۸۵

کلید واژه‌ها: نشانه‌شناسی - زبان‌شناسی شناختی - معنی‌شناسی زبانی -

معنی‌شناسی مفهومی - روابط مفهومی واژگانی

فصل اول : طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

کسب توانایی ارتباط از طریق گفتار به وسیله‌ی کودکان و گسترش آن در دوران نوجوانی، به موازات رشد شناختی مهم‌ترین موفقیت انسان به شمار می‌رود. ارتباط بین دو موضوع «زبان»^۱ و «شناخت»^۲ مورد علاقه‌ی بسیاری از زبان‌شناسان و روان‌شناسان می‌باشد. کودکان در فراگیری زبان مادری خود بسیار فعالند و در دوران نوجوانی در بسط جنبه‌های مختلف زبانی به لحاظ کمی و کیفی به نحو قابل توجهی موفق عمل می‌کنند (۴۷).

کودکان و نوجوانان واژگان را به صورت مستقل و جدا از هم یاد نمی‌گیرند. بلکه آنان واژگان جدید را در ارتباط با واژگانی که قبلاً فرا گرفته‌اند، از جنبه‌های مختلف مانند تقابل معنایی و مترادف معنایی و مانند آن‌ها به ذهن می‌سپارند که در این تحقیق فقط به سه مورد از روابط مفهومی واژگانی پرداخته خواهد شد.

در بررسی زبان رویکرد «ساخت‌گرایی»^۳ بر صورت زبانی و نظام‌های ساخت بنیان و ریاضی گونه توجه دارد و «نقش‌گرایی»^۴ بر نقش و مفاهیم واحدهای زبانی به منظور ایجاد ارتباط، تأکید می‌کند. ولی در رویکرد «شناخت‌گرایی»^۵ هم به صورت و هم به معنا توجه می‌شود (۱۸) و در این تحقیق روابط مفهومی واژگانی از منظر شناخت‌گرایی مورد بررسی واقع خواهد شد.

۱-۲- بیان مسأله

پیازه^۶ بر این باور بود که کودکان مسیری طولانی برای رسیدن به دانش و تفکر بزرگسالان طی می‌کنند و اعمال آن‌ها در زندگی، روی رشد آن‌ها تأثیر بسیار مهم و حساسی دارد. او معتقد بود که برای رشد، وضع اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار است. با این حال در آثارش بر اهمیت نقش هر فرد در رشد او تأکید می‌کند (۴۷).

در نظر پیازه «شناخت» اصطلاحی است جامع برای فرایندهای تنظیم، کنترل و استفاده از دانش که به تمام فرایندها و تولیدات ذهنی مربوط به دانش، اشاره دارد. تمام فعالیت‌های ذهنی مانند یادآوری، درک، حل مشکل، تصور، خلاقیت، شادی، استفاده از علائم و موارد مشابه آن، جزئی از شناخت هستند (۳۵).

ویگوتسکی^۷ اعتقاد دارد که تعامل با افراد بزرگسال و همسن‌ها به اضافه‌ی آموزش، برای رشد شناختی ضروری است. این نظریه تحت تأثیر عمیق مارکس^۸ است و در آثار او به چشم می‌خورد. او می‌گوید توانایی شناختی انسان در نتیجه‌ی رشد

- 1 - Language
- 2 - Cognition
- 3 - Structuralism
- 4 - Functionalism
- 5 - Conitivism
- 6 - Piaget
- 7 - Vygotsky
- 8 - Marx

تاریخی، علمی و فنی تغییر می‌کند و تاریخ بشر پر از گسترش‌های متفاوت، به خصوص در زمینه‌ی زبان و ارتباط است. مجموعه‌ی امکانات روان‌شناختی و صنعتی، میزان شناخت افراد را مشخص می‌کند و تغییر آن‌ها به یکدیگر بستگی دارد. به طور کلی، برای ویگاتسکی کار اصلی یک نظریه‌ی رشد، درک و یادگیری موارد فرهنگی است که شامل مفاهیم، زبان، دقت و حافظه می‌شود و از طریق تعامل کودک با افراد دیگر حاصل می‌گردد (۱۵۳).

طبق دیدگاه خردگرایی^۱ (نهادگرایی)، برخلاف تجربه‌گرایی^۲، نوام چامسکی^۳ (۱۸) معتقد بود که کودک در هنگام تولد به «دستگاه فراگیری زبان»^۴ مجهز است که وی را قادر می‌کند تا زبان بیاموزد. پرورده شدن این ماده‌ی خام نیازمند زبان یا زبان‌هایی است که پیرامون کودک صحبت می‌شود (۶۷). استدلال مخالف تبیین‌های نظریه‌های سنتی یادگیری از زبان با دو چالش مهم به وسیله‌ی چامسکی آغاز گشت: البته باید همین‌جا گفته شود که چامسکی خود نسبت به تبیین تکاملی از زبان آموزی انسان نظر مثبتی ندارد. نخست این که، چامسکی خاطر نشان می‌سازد که کودکان کلمات و جملاتی را به کار می‌برند که کاملاً منحصر به خود آنان است و صرفاً تکرار کلمات و جملاتی که برای آن‌ها تقویت شده‌اند، نیست. دوم این که، چامسکی می‌گوید کودکان در پیش خود نکات دستوری ابداع می‌کنند، بی‌آن که در این باره آموزش رسمی دیده باشند. یعنی این که، آن‌ها قواعد زیربنایی زبان را می‌فهمند و تولید می‌کنند و عبارات مغمولی و غیرمعمولی زبان را به سهولت درک می‌کنند (۳۵).

بارزترین نگرش صورت‌گرا را به زبان می‌توان دستور زایشی^۵ چامسکی دانست که درباره‌ی زبان دیدگاه خاصی را مطرح می‌سازد. در دستور زایشی، یا بهتر بگوییم، در نگرش صورت‌گرا به زبان، دانش ساخت‌ها و قواعد زبان حوزه‌ی مستقلی را تشکیل می‌دهد که از دیگر فرایندهای ذهنی انسان، از قبیل اندیشیدن، یادآوری، استدلال و جز آن، جداست. از سوی دیگر، حوزه‌های درونی زبان، یا بهتر بگوییم سطوح تحلیل زبان نیز، از قبیل واج شناسی، نحو و معنی شناسی مستقل از یکدیگرند (۱۸). اما براساس نگرش شناختی، دانش زبانی مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست. این دیدگاه در نقطه‌ی مقابل آرای فیلسوفانی چون فودور^۶ و زبان‌شناسانی نظیر چامسکی قرار می‌گیرد. معنی‌شناسان شناختی برخلاف افرادی چون فودور و چامسکی، رفتار زبانی را بخشی از استعدادهای شناختی انسان می‌دانند؛ استعدادهایی که برای آدمی امکان یادگیری، استدلال و تحلیل را فراهم می‌آورند. بنابراین شاید بتوان مدعی شد که هسته‌ی اصلی آن چه این دسته از زبان‌شناسان به آن معتقدند، در این عبارت نهفته است که «دانش زبانی بخشی از شناخت عام آدمی است» (۳۷).

- 1 - Rationalism
- 2 - Empiricism
- 3 - Chomsky
- 4 - Language Acquisition Device (LAD)
- 5 - Generative Grammar
- 6 - Fodor